

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 2632/1, донетом на седници одржаној дана 19. септембра 2024. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Ане Радовић Фират** под насловом „Интертекстуалност у поезији Ричарда Беренгартена”, урађену под менторским руковођењем др **Корнелија Кваса**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Предраг Бребановић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Наука о књижевности

Датум избора у звање: 5. 12. 2022.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Вук Петровић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Општа књижевност

Датум избора у звање: 28. 11. 2023.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Лена Тица

Звање: доцент

Ужа научна област: Енглески језик

Датум избора у звање: 19. 04. 2023.

Установа на којој је запослен: Факултет техничких наука у Чачку Универзитета у Крагујевцу

4. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Звање: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Ужа научна област: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Датум избора у звање: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Установа на којој је запослен: **Кликните да бисте почели унос текста.**

5. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Звање: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Ужа научна област: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Датум избора у звање: **Кликните да бисте почели унос текста.**

Установа на којој је запослен: **Кликните да бисте почели унос текста.**

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Ана (Радош) Радовић Фират
Датум и место рођења:	19. јун 1981. године, Чачак, Србија
Наслов мастер рада:	Постмодерни елементи у роману <i>Жена француског поручника</i> Џона Фаулса
Датум одбране мастер рада:	23.12.2009.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Англистика

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. **Радовић Фират, Ана.** Погледи и поезија: Ричард Беренгартен и Иван В. Лалић, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, LXIX/3, 2021, 779–790. ISSN 0543-1220. doi: https://doi.org/10.18485/ms_zmskij.2021.69.3.14
2. Младеновић, Зорица, **Радовић Фират, Ана.** Звезда Даница као одредиште културног идентитета у поезији Ричарда Беренгартена. Људмила Поповић (ур.). *Славистика XXV/1*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2021, 214–224. ISSN 1450-5061, UDC 811.16+821.16. doi: <https://doi.org/10.18485/slavistika.2021.25.1.17>
3. **Радовић Фират, Ана,** Младеновић, Зорица. Песнички дијалог Ричарда Беренгартена, Ивана В. Лалића и Јована Христића. Бошко Сувајџић, Александар Јерков, Мина Ђурић, Ненад Томовић (ур.). *Књижевне и културне интерференције између књижевности на српском и енглеском језику/ Literary and Cultural Interconnections between Serbian and*

Anglophone Literature. Београд: Филолошки факултет, 2022, 455–470. ISBN 978-86-6153-703-5.

4. **Радовић Фират, Ана**, Младеновић, Зорица. Горак мирис процвалог бурјана – слика додоле у експлицитној и иманентној поезици Ричарда Беренгартена. Никола Бубања, Драган Бошковић, Милош Ковачевић (ур.). *Цвеће: Еко(по)етика у књижевности, језику и уметности*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2022, 147–161. ISBN 978-86-80596-14-3.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Интертекстуалност у поезији Ричарда Беренгартена

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет докторске дисертације Ане Радовић Фират тиче се најважнијих теорија интертекстуалности и песничког стваралаштва Ричарда Беренгартена. У докторату се разматра у којој мери су интертекстуалне теорије, пре свих теорија Мајкла Рифатера, подесне за тумачење поезије уопште, а посебно Беренгартенове. Разликују се медитеранска, балканска и оријентална фаза Беренгартенове поезије, а посебна пажња дата је његовим збиркама песама посвећених Балкану. Циљ рада је примена интертекстуалних теорија у тумачењу поезије и откривање значења и смисла Беренгартенових песама. Докторски рад открива и аргументовано показује повезаност тумачене поезије са поезијом европских, јужнословенских и српских песника, нарочито Ивана В. Лалића, Десанке Максимовић и Васка Попе.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Основна хипотеза дисертације јесте та да су теорије интертекстуалности и из њих изведене методе подесне за тумачење сложених поетских текстова, у којима су укрштени многобројни језички, песнички, поетички, културолошки, књижевнотеоријски и књижевноисторијски кодови. Разумевање интертекстуалних теорија Михаила Бахтина, Јулије Кристеве, Ролана Барта и, поготово, Мајкла Рифатера, омогућава продор у срж поетског језика оствареног у делу Ричарда Беренгартена. Анализа и примена интертекстуалности у раду није циљ по себи, већ се пажљивим читањем песама и филолошком ерудицијом тежи показати да је интертекстуалност, у својим различитим варијантама, прикладна за тумачење поезије. У раду се развија и хипотеза да песма, својом структуром, усмерава сопствено тумачење ка другим текстовима, водећи на тај начин упућеног читаоца до јединственог смисла дела. Додатна хипотеза рада јесте да су уочени интертекстуални односи пре свега песнички и поетички и да постоји снажна повезаност тема и мотива различитих циклуса Беренгартенове поезије са поезијом српских, јужнословенских и европских песника. У раду се доследно развија и

теоријска претпоставка да је Беренгартеново поетско стваралаштво у збиркама *Плави лептир*, *Под балканским светлом* и *У време суше*, у целини настало у дијалогу песника са књижевном баштином Балкана и европском књижевном традицијом.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Ане Радовић Фират „Интертекстуалност у поезији Ричарда Беренгартена“ састоји се од 259 компјутерски сложених страница. Пагинирано је 246 страница, почев од **Увода**, а закључно са **Биографијом аутора**. Дисертација садржи четири поглавља: **I Увод** (1–9), **II Интертекстуалност – теоријски оквир** (10–59), **III Тумачење поезије Ричарда Беренгартена** (60–216), и **IV Закључак** (217–234). На крају докторске дисертације налазе се **Списак литературе** (235–245) и **Биографија аутора** (246). Поглавља II и III подељена су на велики број потпоглавља, што доприноси прегледности и читљивости рада.

У **Уводу** кандидаткиња представља своје хипотезе, циљеве и методе. Основна хипотеза је да су интертекстуалне методе тумачења, нарочито Рифатерова, подесне за тумачење вишеслојних и често херметичних поетских текстова Ричарда Беренгартена. Рифатеров метод тумачења показује да тумачене песме остварују целовит и јединствен смисао испуњен поетичким и културолошким значењима и да је интертекстуалност остварена у многобројним везама са српском, јужнословенском и европском поезијом. Циљ рада остварује се у аргументованим анализама које откривају да се значењски и смисаони потенцијали Беренгартенове поезије актуализују у оквирима различитих културних и књижевних традиција, а посебно у контексту новије српске поезије.

У другом поглављу, под насловом **Интертекстуалност – Теоријски оквир**, ауторка даје преглед релевантних интертекстуалних теорија. Ово поглавље је подељено на пет потпоглавља: II 1. Фердинанд де Сосир: знак као део структуре; II 2. Михаил Бахтин: жива реч у основи идеологије; II 3. Јулија Кристева: текст као вода; II 4. Ролан Барт: повратак Сосировој семиологији – заводљиве речи; II 5. Мајкл Рифатер: текст – лавиринт јединствене семантичке структуре.

У првом потпоглављу кандидаткиња даје осврт на значај семиологије Фердинанда де Сосира за развој теорија интертекстуалности. Сосир је направио преокрет учинивши лингвистику целовитом научном дисциплином, са одређеном научном подлогом, дефинисаним предметом проучавања, методологијом и циљем. Као кључну претпоставку Радовић Фират истиче да теорије интертекстуалности почивају на релационој природи знака унутар језичког система означавања. У контексту интертекстуалности, најважнији су Сосирови ставови о језичким знаковима који су, по њему, диференцијални и релациони, и зато не постоје пре-егзистентни појмови и речи, који се накнадно спајају. Знакови се не формирају у односу на неку одређену садржину, већ негативном диференцијацијом – један знак је оно што други знакови нису. Знак постоји једино у оквиру структуре, заузимајући место које му у структури преостаје, јер изван ње он не може да оствари вредност. Посреди је бинарна јединица условљена својом структуром. На тај начин отвара се теоријски простор за идеју језичког ткања, по којој знакови функционишу у више равни, упућујући на друге структуре знакова, што је и полазна тачка теорија интертекстуалности.

У другом потпоглављу Сосирово становиште допуњава се теоријским доприносима Михаила Бахтина, који наглашава друштвени аспект исказа, при чему се интертекстуална димензија најснажније огледа у концептима попут дијалогизма, двогласног дискурса, хетероглосије и полифоније.

За Бахтина, као и за Сосира, природа језика је релациона, али се карактер релација које учествују у стварању значења код њега разуме на нешто другачији начин. По Бахтину су оне дијалогске и увек друштвено-историјски и културно-идеолошки обојене. Бахтин уводи

принцип дијалогизма, по коме је сваки исказ условљен исказом другог; говорити о нечему значи нужно укључивање значењских потенцијала адресата и његове реплике. За Бахтина језик није само скуп објективних конвенција, већ је и одређени поглед на свет – језик непрестано улази у дијалог са другим језицима који заступају другачија поимања света. За разлику од Сосира, по коме је језик аутономан и монументалан, за Бахтина је он друштвено одређен и контекстуалан, пре свега у идејном, али и у стилском и семантичком смислу. Ана Радовић Фират зато уочава да филозофија језика Михаила Бахтина придодaje Сосировој семиологији социолошку и психолошку димензију. Дијалогизам је универзални принцип међусобне предодређености исказа на свим језичким нивоима, и чини основу интертекстуалности.

У наредном, трећем потпоглављу, кандидаткиња прелази на схватања Јулије Кристеве, која под утицајем Бахтинове теорије дијалогичности уводи у науку о књижевности термин интертекстуалности. У изворној формулацији Кристеве, интертекстуалност се схвата као особени вид комуникације, при чему су посредници у комуникационом процесу језички кодови који су читаоцу посредовани другим текстовима. Текст се огледа у другом тексту, а дијалогичност бахтиновских исказа Кристева сагледава кроз релације које се успостављају између њих. Бахтинов дијалогизам развија се у Кристевин појам интертекстуалности, односно идеју отвореног односа између текстова (и књижевних и свих других), при чему је смисао текста увек у процесу континуиране производње. Схваћена као мрежа текстова, интертекстуалност претпоставља бесконачну вишезначност, јер нити један текст не постоји као самосталан и затворен систем.

У четвртном потпоглављу првенствено се сумирају ставови Ролана Барта о интертекстуалности. Барт примењује Сосирову семиологију и развија Бахтинову идеју о цикличности језика, указујући на одсуство стабилног порекла и јединственог гласа, чиме се долази до такозване „смрти“ аутора. Француски теоретичар текст раслојава на пет кодова – проаиретички, херменеутички, код семе, културни код и код симбола – који одражавају различите нивое читања и тумачења.

Барт преусмерава пажњу на начине стварања текстуалних значења, а не на њихова откривања. Даје се већа слобода читаоцима, што је и ослобођање од традиционалне моћи и ауторитета фигуре аутора. Као и код Кристеве, интертекстуално ткање текста потенцијално је бесконачно, што је између осталог последица нестанка ауторове улоге у процесу интерпретације. Субјект престаје да буде извор значења, али значење се мора преломити кроз њега, с тим што тај субјект више није писац, него читалац или критичар. Због својих интертекстуалних својстава књижевни текст се увек састоји од елемената већ постојећих текстова, као својеврсна мрежа цитата. У својој анализи ових ставова кандидаткиња лепо уочава да Бахтинову идеју о повезаности језика и друштвене реалности Барт сагледава у контексту „начина на који се текст истовремено и ствара и разграђује. Разградња ауторитета аутора кроз процес *разбаштињења* ауторовог наративног тока указује на то да је сам Текст, а не аутор, тај који се својим постојањем надовезује на већ постојеће текстове. Анонимни, скривени или неоткривени цитати, како их Барт назива, којих аутор чак и не мора ни бити свестан, не потиру чињеницу о постојању архи-извора који је већ присутан, *прочитан*, текст. Тихо позивање на друге изворе и подражавање других текстова у једном тексту за Барта није одраз ауторове намере, већ потенцијала самог текста да се утопи у већ постојећи језик кога не само што изговара одређени субјект, него је урезани код преузет из већ постојеће језичке структуре“ (32). Ана Радовић Фират закључује како Бартов вид интертекстуалности „омогућава увид у плуралност текста“ тиме се супротстављајући „културним стереотипима“ (39).

Највећи део другог поглавља чини пето потпоглавље, посвећено Рифатеровом схватању поезије и његовом интертекстуалном методу анализе поетског текста. Рифатер је предан откривању и истраживању литерарности текста, односно препознавању особина које неки текст чине књижевним. Његова полазна идеја јесте та да поетски текстови упућују на друге текстове, а не на вантекстуалне објекте, и да се литерарност остварује кроз такве, интертекстуалне везе и односе. Тумачи морају превазићи две врсте интерпретативних замки уколико желе да са нивоа (референцијалног) значења пређу на ниво смисла текста (у којем се остварује литерарност): поезија се не тумачи на основу претпостављених песникових намера и, тумач треба бити

свестан да песнички језик не успоставља везе једино са стварима (стварносним референтима), већ пре свега са речима (језичким, текстуалним референтима). Текстуалне елементе који су изван опипљивог оквира мимезе Рифатер назива *неграматичностима*, а њихово откривање води до препознавања скривене структуре текста, која заокружује значењски оквир дела и лежи испод свих слојева текста и интертекста, и коју он назива *матрицом*. Његов метод анализе песме тежи да објасни јединственост текста и интертекста и да покаже способност текста да контролише своје декодирање, одбацујући поједностављене интенционалне или миметичке интерпретације.

Своје разумевање Рифатерових теоријско-интерпретативних ставова Ана Радовић Фират заснива на пажљивом читању његових текстова, релевантних студија посвећених Рифатеру и нарочито на књизи Корнелија Кваса *Интертекстуалност у поезији* (2006), у којој „Квас уочава три фазе у Рифатеровом стваралаштву, и то: прву стилистичку фазу, другу семиотичку фазу и трећу интертекстуалну фазу“ (41). У стилистичкој фази анализирају се елементи литерарног текста који изазивају читаочеву реакцију, и који су једна од главних потврда литерарности текста. Већ тада се препознаје припадност ове теорије рецепционистичкој критици, као константе Рифатеровог теоријског опредељења. У другој, семиотичкој фази, откривају се текстуални механизми чије уочавање омогућава избегавање референцијалне заблуде и откривање смисла песме. У трећој, интертекстуалној фази, Рифатер уводи шест универзалија литерарности и анализира начине њиховог манифестовања, што је и уједно завршно формирање интертекстуалног метода тумачења поезије. За сваку фазу дат је преглед кључних теоријских појмова.

Пратећи све три фазе Рифатеровог схватања поезије, Ана Радовић Фират прецизно запажа како „Рифатерова теорија песништва претпоставља да је књижевно дело смислена семантичка структура у оквиру које је интертекст тај потиснути елемент који разоткрива важност наизглед случајних прелаза са једног знаковног система на други. Коначни смисао дела досеже се методичним и систематичним читаочевим кретањем кроз текст, напретком који свакако захтева когнитивно-лингвистичку усредсређеност читаоца и адекватну интерпретацију интертекстуалности. За Рифатера интертекстуално размишљање је једино, премда комплексно и захтевно решење енигме читања које започиње разоткривањем значењско-стилских нејасноћа, развија се у лавиринт структуралног декодирања текста и иницира нови потиснути слој значења текста који употпуњава семантичко јединство дела“ (59).

Треће поглавље дисертације, под називом **Тумачење поезије Ричарда Беренгартена**, заузима њен највећи део, и састоји се из три потпоглавља чије јединство има за циљ целовито расветљавање Беренгартенове поезије. У првом потпоглављу, **Ричард Беренгартен: кратка биографија**, издвојене су кључне информације из песникове биографије, које су приказане ради уочавања друштвено-историјског контекста важног за Беренгартеново поетско дело.

У другом потпоглављу овог дела, под називом **Беренгартенов песнички опус: кратак преглед**, изложено је целокупно Беренгартеново поетско дело и издвојене су три фазе његовог стваралаштва. Уочено је да су оне комплементарне са три временска периода његовог стваралаштва, тако да је шеснаест песничких збирки сврстано у медитеранску, четири у балканску и осам у оријенталну фазу. С обзиром на то да на српској академској сцени до сада није објављен преглед Беренгартеновог поетског опуса, кандидаткињин увид у његово целокупно стваралаштво – које обједињује елементе из медитеранских, англофоних, јеврејских и балканских традиција – докторској тези даје неопходни карактер новине у науци о књижевности.

Треће и најзначајније потпоглавље, **Интертекстуално тумачење Беренгартенове поезије: балкански аспект**, представља примену одабраних интертекстуалних теоријских поставки на примарни корпус који чине три збирке из балканске фазе Беренгартеновог стваралаштва – *Плави лептир*, *Под балканским светлом* и *У време суше*, а који се, кроз интертекстуалну анализу, шири на целокупан Беренгартенов поетски опус. У циљу откривања јединствене структуре поетских текстова коришћена су и његова прозна дела. Кандидаткиња образлаже разлоге одабира песама које ће бити у фокусу интертекстуалне анализе, где ограничавање на овакав примарни корпус има за циљ уочавање интеркултуралне повезаности

између књижевне баштине Балкана и европске књижевности, присутне у поезији Ричарда Беренгартена.

Ово потпоглавље даље је подељено на више целина у складу са структуром Беренгартенове три збирке. Кандидаткиња најпре тумачи седам целина из збирке *Плави лептир*: „1. Плави лептир“, „2. Кад умиру деца“, „3. Седам венаца“, „4. Седам песама мртвих“, „5. Седам изјава преживелих“, „6. Лет имага“, и „7. Седам благослова“. Пратећи неграматичности из песме „Плави лептир“ (рука, семе, дрво и лептир) она показује присуство интертекстуалног преноса из Беренгартенових других збирки (*Приручник*, *Црна светлост*, као и пева „Дрво“), а текстуалне елементе попут руке, семена, дрвета и лептира препознаје као места стварања новог знака. У овом контексту, лексема рука прелази са реалног на симболичко значење, повезујући се са темама попут дијалога са мртвима, споне између земље и неба и моћи језика. Тако је семантичко језгро песме дефинисано као *савез вечности и речи*.

Применом Рифатеровог модела тумачења на песму „Нада: нада или ништа“, откривене су јаке интертекстуалне везе између Беренгартенових дела и поезије Ивана В. Лалића. Мотив незачетог детета води до Беренгартеновог циклуса „Несто: Метафизички сонети“ и Лалићевих „Десет сонета нерођеној кћери“, откривајући интертекстуалне паралеле као што су *васкрсли Лазар* и *жеђ за водом*. Анализа катахресе *васкрсли Лазар* додатно потврђује мотиве истине, преображаја и воде као кључне за песничку инспирацију. Кандидаткиња открива сложеност симболичког описа на местима где се сусрећу миметичка и семиотичка равна текста, као и у спојевима који укључују семе *капи*, *жеђи* и *чисто*. Износи се закључак да присуство те катахресе у делима оба песника не указује на директан утицај, већ на слојевитост интертекстуалности. У тумачењу Беренгартенове песме „Казивање“ фокус је на доживљају времена, иницираном неграматичношћу *спиритуално у спирали*. Ова неграматичност указала је на интертекстуални пренос из песме „Овде“ и довела до хипограма тумачене песме. Перцепција времена у Беренгартеновој поезији налази паралеле и у делу Емануела Левинаса *Време и Други*.

На песме колажног типа „Два документа“ и „Лебац сутра немојте послати“, кандидаткиња не примењује Рифатеров модел – јер оне не садрже лирске елементе, већ постају лирске кроз *очуђење* туђег текста у другачијем контексту. У анализи прве песме, Бартов код тумачења помогао је у откривању истине на пресеку историјске и поетске фикције, оживљавајући документацију о масакру. За другу песму, поступак очуђења био је кључан, а стихови у курзиву у њој граде пресек песничке истине и историјских докумената, при чему се интертекстуална структура препознаје кроз експлицитну цитатност.

У другој целини ове збирке, „Кад умиру деца“, Рифатеров интертекстуални модел тумачења поезије примењен је на песму „Поспреми кућу“, где је сема *ветар*, уочена као неграматичност, довела до матрице текста преко интертекстуалног значења из необјављене виланеле „Озарен удишем дах“.

У трећој поетској целини, „Седам венаца“, уочена је интертекстуална веза са Беренгартеновом песмом „Васкршњи устанак 1967“ преко неграматичности *јарко црвена*. Значење црвене боје пренето је из визуелног у контекст страдања и страха, што открива хипограм: *немир и гнев*. Овде је, такође, анализирана интертекстуална веза између Беренгартенове и једне Јејтсове песме, где су установљене мотивске паралеле.

У фокусу анализе четврте целине „Седам песама мртвих“ налази се песма „Бунар сенки“, у којој су откривене тематске и мотивске паралеле, посебно у контексту Бахтиновог концепта разноречја. Постоје и сличности са „Војничком песмом“ Црњанског, будући да обе поетске творевине преносе гласове војника и користе елементе ироније и пародије. Песма је потом анализирана Рифатеровом методом, при чему су преко неграматичности, препознатој у семи *сенке*, откривене интертекстуалне везе са другим Беренгартеновим поетским текстовима. У том контексту, сенка постаје симбол супротности светла и таме, откривајући хипограм *жудње за спознајом живота*.

Анализа пете песничке целине, „Седам изјава преживелих“, односи се на песму „Дијагонала“, где опис сутона и еротизоване лепоте женске фигуре представља референцијални оквир. Неграматичност у термину „Госпа“ указује на емоционалну тескобу и служи као полазиште за интертекстуално истраживање. Ова реч се повезује с песмама

„Крајпуташко светилиште“ и „Богородица туге“, као и са Јунговим делом *Седам проповеди мртвима*. Спој светог, еротског и фемининог води до концепта *преображаја*.

У анализи шесте целине „Лет имага“ примењена је Рифатерова интертекстуална метода, као и шире теорије интертекстуалности, укључујући Бахтинову и Кристевину. У првој песми, „Ништа није заувек изгубљено“, истиче се мотив дијалошког односа, који доминира целокупном збирком. Паралела између времена и искуства успоставља се у односу на песму „Казивање“ из прве целине. Указује се и на дијалошки аспект језика: интертекстуалност открива чежњу за испуњењем кроз другог. У песми „Ништа није заувек изгубљено“ развија се *ја–ти* и *ја–одсутни други* однос, где се дијалог између живих и мртвих исказује кроз мотиве речи, грла и плавог лептира. Преко неграматичности *лептир*, која води до других песама у збирци, открива се матрица песме – *ослобођење кроз другог*. Анализом се, такође, успоставља интертекстуална паралела између тумачене Беренгартенове и Лалићеве песме „Imago ignota“. Уочени хипограми указују на матрицу: *преображај води до регенерације живота*.

Седам сегмената последње песничке целине „Седам благослова“ сагледане су и анализиране као целовита песма. Интертекстуална мрежа откривена је преко неграматичности *лептир*, *кочијаш* и *црна светлост*, при чему последња служи као конектор ка новим значењским системима пренетих из Беренгартенове песме „Сећање на Георгија Сефериса (I)“ и Сеферисове „III Бродолом Дрозда“. У анализи је идентификован интертекст посредованог типа и хипограм: *слобода кроз неминовност преображаја*. Мотив Антигоне истиче интертекстуалне преносе између Сеферисовог текста и Беренгартенових песама „Елефтерија“ и „Или ти или ти“. У последње две песме збирке – „Шалом“ и „Милост“ – уочено је да текст у наслову чини модел за читаву песму. У анализи песме „Шалом“, поред препознате прозопеје, истакнута је и веза између значења јеврејског поздрава (позив на мир) и *страдања*. У песми „Милост“ истакнута је сема *молитва*, што указује на модел опраштања као парадигму текста.

Анализа друге збирке у фокусу дисертације, која носи наслов *Под балканским светлом* и такође се састоји од седам целина, спроведена је по сличном теоријском моделу. У првој целини, у песми „До виђења Данице“, опис Данице, оснажен географским именима, указује на женско име и плодну природу. Поларизујуће синтагме откривају хипограм: *женски принцип*, а интертекстуалне паралеле се уочавају с Лалићевом „Византијом“. Крај песме, лишен топонима, смањује кредибилитет дескрипције. Интертекстуалност се разоткрива у хипограму *чежње за животом и лепотом*. „Источно море“ односи се на Мртво море, симболизујући подсвест и жељу за ослобођењем. Коначна матрица песме јесте *ослобађање фемининог*.

У тумачењу друге песничке целине ове збирке, насловљене „На обалама Саве“, открива се доминантна реалистична природа текста, праћена историографском и фотодокументацијом. Текст открива цикличну референцу која по Барту завршава у лексији, а по Рифатеру у неграматичности. Анализом су идентификоване полисемичне лексије (рузмарин, смиље, босиље) које указују на друге текстове, укључујући Шекспировог *Хамлета* и Хомерову *Одисеју*. Лексије *агапанти* и *асфодели* откривају значења љубави и смрти, а у Беренгартеновој књизи *Гај камена и гај дрвећа* повезују се са концептом сећања. На крају, текстуална линеарност је нарушена персонализацијом Смрти, која презентује почетак, а не крај, те је откривена матрица песме: *смрт као неминовни почетак*.

Код треће целине, акценат је стављен на кључне мотиве и интертекстуалне везе између балканске и медитеранске фазе Беренгартеновог стваралаштва. Рифатеров модел примењује се на песму „Ми два“, у којој разноликост форме произлази из дубље структуре која истражује искуство блискости и страдања. Песме „Одломак о Сефардима“ и „У време рата“ откривају везе са ауторском инстанцом. Четврто лице јединине у песми „Ми два“ повезује се с Ферлинхетијевој поезијом, где добија значење инспирације. Матрица песме јесте *присност као извор креације*.

Анализа четврте целина под називом „Глас у врту“, открива експлицитну цитатност у односу на Лалићеву и Сеферисову поезију. Уочавају се интертекстуалне везе које се фокусирају на пролазност и смрт. Применом Рифатеровог модела, посебно на песму „Богумил“, откривају се интертекстуалне везе са збирком *Тражим помиловање* Десанке Максимовић и песмом „Богумили“, Кита Бозлија. Препознато је да је лексема *богумил* модел за целу поетску структуру, а уочен је и посредовани тип интертекстуалности.

У петој целини обрађена је тема смрти Ивана В. Лалића и уочена је експлицитна цитатност његових песама. Кроз истраживање односа између живих и мртвих на духовној и хтоничној равни, анализа показује два аспекта доживљаја мртвих – као сенки, и као живих присутности у свести аутора.

У интерпретацији шесте целине фокус је на песми „Ствари у својим чудима“ и као неграматичност идентификована је сема *чудо*. Интертекстуална веза обухватала је текстове из тумачене збирке, као и из збирке *Црна светлост*.

Најзад, у седмој целини је анализирана песма „Јабука“, где је на равни мимезе немогуће успоставити стабилну значењску структуру. Интертекстуални потенцијал песме открива се преко лингвистичких елемената као што су „јабука“ и „штап“, који воде до поетских текстова Виљема Батлера Јетса и Васка Попе. Закључује се да песма симболизује *жудњу за инспирацијом и преданост стварању*.

Ово поглавље затвара анализа Беренгартенове збирке *У време суше*. Иако та дуга песма представља адаптацију додолских песама, њен смисао превазилази мимезу. Као основа за интерпретацију служе визуелни детаљи обреда и неграматичности попут „Перперуна“ и „лептира“, где се „лептир“ повезује с трансформишућом моћи фемининог. Додатно, интертекстуалне везе са енглеском поемом „Сер Гавејн и Зелени витез“ истичу теме као што су унутрашњи преображај и смрт, рађање и феминино. Паралеле са култовима светог Ђорђа и светог Илије потврђују вегетативно-митолошке мотиве. Песма „У време суше“ се одликује сложенем структуром. Паралеле са Попином поезијом, рецимо песмом „Поклоњење хромоме вуку“, откривају мотив регенерације. У тексту су уочене опречности, попут оне између суше и кише, које упућују на ратне сцене из деведесетих година двадесетог века на просторима бивше Југославије. Укључивање контекста и одговарајућег хипограма доводи до интеграције значења песме, чиме се истиче *трансформација и ослобођење фемининог* као смисао целог дела.

Четврто и завршно поглавље дисертације, **Закључак**, садржи обједињене резултате и теоријског и интерпретативног поглавља рада, уз краћу ретроспективу спроведених истраживања и процену примењивости интертекстуалних теорија на поезију Ричарда Беренгартена.

Ана Радовић Фират доказала је своју основну хипотезу, по којој су теорије интертекстуалности и из њих изведене методе тумачења прикладне за тумачење поезије. Следећи неграматичности или значењски конфликтне текстуалне елементе у тумаченим песамама, кандидаткиња је уочила начине поетске синтезе у Беренгартеновим текстовима, односно препознала природу њиховог повезивања, те одредила врсту интертекста, као и тип интертекстуалности на основу, првенствено, Рифатерових теоријских постулата. Тиме је потврдила не само додатну хипотезу о постојању интертекстуалних веза између Беренгартенове, европске и новије српске поезије, већ и хипотезу да књижевно дело усмерава сопствено тумачење.

Уочене интертекстуалне релације између Беренгартенове и поезије песника обухваћених анализом имају за циљ расветљавање њиховог односа према особеним елементима присутним у њиховим поетским дискурсима, као и презентацију поетика српских песника из нове теоријско-интерпретативне перспективе.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидаткиња је остварила значајне резултате у свакој од области обухваћених докторским радом. Показала је разумевање најважнијих интертекстуалних теорија, истовремено дајући њихов систематизован и критички приказ. Применила је интертекстуалне методе тумачења у анализи поезије Ричарда Беренгартена и уочила многобројне везе између тумачених песама и светске, европске, балканске и посебно српске књижевности. Као посебан

научни допринос истичемо и то да је она прва, на свеобухватан, аналитичан и методичан начин представила вредну и значајну Беренгартенову поезију, прецизно издвајајући њене развојне фазе, препознајући њене тематске целине и смештајући је у одговарајући књижевни и културни контекст.

Ана Радовић Фират исказала је способност за разумевање најсложенијих књижевнотеоријских питања, ширину увида у предочену проблематику, као и умеће за изношење компетентних и релевантних научних судова. Тумачењем поетских текстова кандидаткиња је демонстрирала ширину општег и филолошког образовања, вичност за истанчане анализе, систематичност и поузданост у изношењу интерпретативних закључака. Посебно су значајни резултати њеног истраживања који, уз помоћ интертекстуалних теорија и метода тумачења, Беренгартенову поезију сагледавају као дијалог са грчким, англофоним и српским песницима.

На основу свега изнетог, са задовољством закључујемо да докторска дисертација „Интертекстуалност у поезији Ричарда Беренгартена“ Ане Радовић Фират представља вредан научни и стручни допринос науци о књижевности и да као таква чини незаобилазну основу за свако даље тумачење Беренгартенове поезије.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације „Интертекстуалност у поезији Ричарда Беренгартена“ аутора **Ане Радовић Фират**, констатовано је да утврђено подударане текста износи **6%**.

Овај степен подударности последица је **цитата, личних имена, библиографских података о коришћеној литератури, тзв. општих места и података, као и претходно публикованих резултата докторандових истраживања, који су проистекли из његове дисертације**, што је у складу са Чланом 9. Правилника.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација „Интертекстуалност у поезији Ричарда Беренгартена“ кандидата **Ане Радовић Фират** оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом „Интертекстуалност у поезији Ричарда Беренгартена“, коју је урадио кандидат **Ана Радовић Фират** под менторством др **Корнелија Кваса** и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

У Београду,
7. 10. 2024. године

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
др Предраг Бребановић, ванредни професор
председник Комисије
2. _____
др Вук Петровић, ванредни професор
члан Комисије
3. _____
др Лена Тица, доцент
члан Комисије
4. _____
др Кликните да бисте почели унос текста.
члан Комисије
5. _____
др Кликните да бисте почели унос текста.
члан Комисије